

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE HAREKETLERİNİN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

Dr.Levent ÇİNKO¹

Özet

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin temel sorunlarından birisi ulusal tasarruf yetersizliğidir. Kişi başına düşen gelir seviyesi düşüklüğü bu ülkelerde marjinal tasarruf eğiliminin düşük olmasına dolayısıyla ulusal tasarruf miktarının yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Bu durum doğrudan yabancı sermaye girişlerinin önemini artırmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımlar ulusal gelir artışına katkı sağlayarak sermaye birikimini arttırdığı gibi temel makroekonomik göstergeleri de pozitif yönde etkilemektedir.

Bu çalışmanın amacı doğrudan yabancı yatırımlarının makroekonomik etkilerini incelemek ve Türkiye üzerinde gerekli önlemleri ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Sermaye, Doğrudan Yabancı Sermaye, Makroekonomik Etkiler

THE MACROECONOMIC EFFECTS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT

Abstract

One of the fundamental problems of underdeveloped and developing countries is insufficiency of national savings. Deficiency of income per capita in these countries causes the tendency toward marginal savings to be low which, results in insufficient national savings. This situation increases the importance of foreign direct investment (FDI). Foreign direct investment by contributing to the national income growth increases capital accumulation and affects the macroeconomic indicators positively.

The aim of this study is to investigate the macroeconomic effects of foreign direct investment and to introduce precautionary measures for Turkey.

¹ Levent Çinko, Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi, leventcinko@marmara.edu.tr

Keywords: Foreign Investment, Foreign Direct Investment (FDI), Macroeconomic effects

Giriş

Doğrudan yabancı yatırımlar bir ülkede yeni bir firmanın kurulması, mevcut yabancı firmaya ilave yapılması ya da o ülkede mevcut bir firmanın satın alınması nedeniyle uluslararası düzeyde ortaya çıkan sermaye akışını ifade etmek amacıyla kullanılan bir kavramdır. Bu şekilde oluşan yabancı sermayeyi sadece kaynak transferi olarak algılamamalı, kontrol mekanizmasının elden bırakılmaması hususu da vurgulanmalıdır.² Doğrudan yabancı sermayenin en önemli özelliği bu tür sermaye akımlarının yabancı portföy yatırımlarına benzememeleridir. Bu tür yatırım harcamaları reel bir üretim biriminin kontrolünü elde tutarlar.³

Yabancı yatırımlar özellikle tasarruf yetersizliği yaşayan ülkeler açısından önemli katkılar sağlamakta ve bunun yanı sıra teknoloji transferi, üretim bilgisi transferi gibi etkenlerin içinde bulunduğu bu katkılardan doğrudan faydalanabilmektedirler. Gelişmiş ülkeler açısından ise atıl sermayenin kullanılması ve ilave getiri sağlanması söz konusu olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı doğrudan yabancı yatırımların temel makroekonomik etkilerini analiz etmektir. Çalışmada, öncelikle yabancı yatırımların belirleyicileri ve Türkiye'deki genel durum üzerinde durulacaktır. Ardından bu tür sermaye akımlarının makroekonomik açıdan ortaya çıkardığı etkileri ele alınacak ve bazı öneriler tartışılacaktır.

1. Yabancı Yatırımların Belirleyicileri

Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen temel belirleyicileri aşağıdaki noktalarda toplayabilmek mümkündür;

İç Pazarın Cazibesi: Yabancı sermayenin gideceği ülkede aradığı ekonomik faktörlerden en önemlisi ilk sıralarda yer alan geniş iç pazarın cazibesidir. İç pazar cazibesindeki önemli etken ise yatırım yapılması düşünülen ülkedeki talebin yapısıdır. Yüksek iç talep potansiyeli olan ülkeler yabancı yatırımcı için cazip olan ülkelerdir. Yabancı yatırımcının yatırımdan sağlayacağı gelir, geniş iç pazara sahip olan ülkelerdeki mevcut bulunan talep yüksekliğine bağlıdır. Piyasa hacmi, ev sahibi ülkenin kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ile ölçülmektedir. Piyasa hacmi varsayımı, ölçek ekonomisinden faydalanabilme ve kaynakların etkin kullanımı için büyük bir piyasanın gerekliliği görüşünü desteklemektedir. Pazar büyüklüğünün yabancı yatırımcı açısından yer seçimi kararında etkili olmasında iki önemli etken mevcuttur. Bunlar, satış hacmi ve stratejik önemdir. Satış hacmine göre; bir malın ihracat yoluyla bir piyasaya giriş maliyetleri ile o malın, o piyasada üretilmesiyle doğan maliyetleri karşılaştırılır. İhracat yoluyla piyasaya giriş maliyetleri, ihraç edilen ülkede yatırım yapılması ve malı o ülkede üretmekten doğan maliyetleri aşıyorsa, doğrudan yabancı yatırım önem kazanır. Ticari

² Boonserm, Booncharoenpol "Foreign Direct Investment in Asia: Thailand's Experiences After 1960" Faculty of Economics, Journal, Krirk University, Bangkok, Thailand, s.1.,

http://www.krirk.ac.th/education/dr_boonserm/ECFOREIGN%20DIRECT%20INVESTMENT%20THAILAND.pdf, Erişim Tarihi (25.11.2008).

³ Booncharoenpol, a.g.m .s,2.

ilişkilerde bulunulan ülkeye, yatırım kararı alınırken de ülkenin o mal için pazar büyüklüğü önem arz eder. İkinci olarak ise, Davidson, doğrudan yabancı yatırımları açıklamaya çalışırken kullandığımız ve oligopolistik piyasa yapılarında sıkça karşılaşılan “rakibinin yaptığını yap” stratejisinin bu tür endüstrilerin doğrudan yabancı yatırımlarını tam olarak açıklayamadığını öne sürmektedir. Davidson’a göre kâr realizasyonundan önce üretim yerine, talep şekline ve pazar büyüklüğüne bakılması gerekmektedir.⁴

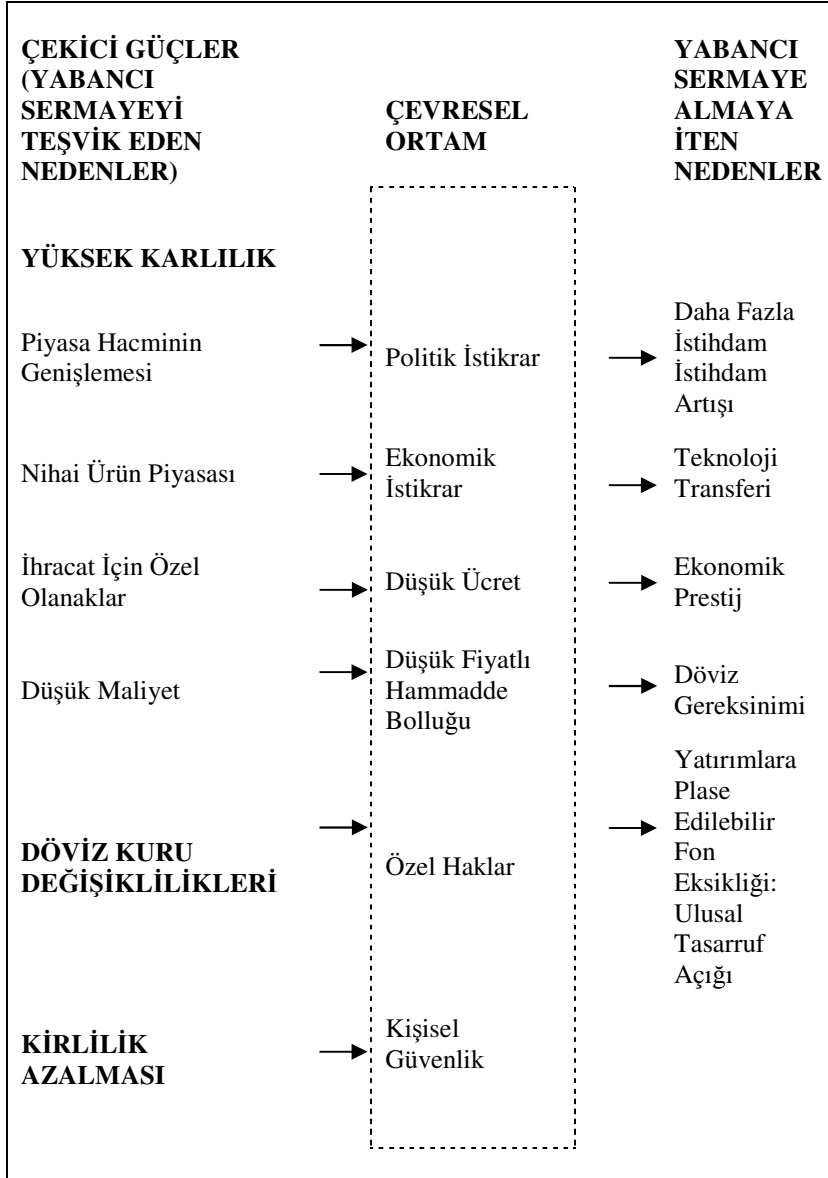
İşgücü Maliyetleri (Düşük Ücretli İşgücü): 1970’li yılların başından itibaren doğrudan yabancı yatırımları geliştirmekte olan ülkelere yönelen en temel nedenlerin başında, ucuz emek gelmiştir. Ancak geliştirmekte olan ülkelerdeki hızla artan nüfusun sonucu olarak ucuz emek ve onun sağladığı maliyet avantajı, yatırımcıları dünya pazarına dönük üretim için bu ülkelere yönlendirmeye yetmiştir. Günümüzde de dünya ticaretini ve üretimini yönlendiren çokuluslu şirketler, rekabet ortamı içinde pazar paylarını korumak ya da genişletmek için, ucuz emek faktörüne sahip ülkelerde faaliyette bulunmayı tercih etmekte ve geliştirmekte olan ülkelerin sahip oldukları ucuz işgücü arzı, uluslararası ticarete (özellikle emek-yoğun mallarda) bu ülkelerin üstünlüğünü oluşturmaktadır. Bu üstünlük sonucunda doğrudan yabancı yatırımların özellikle emek-yoğun malların üretimi açısından etkili olmaktadır. Bu nedenle, doğrudan yabancı yatırımlar, çokuluslu şirketlerin yerel avantajlarına dayanan (Dunning’in Eklektik Paradigma’sı location-spesific) üstünlüklerinden (daha ucuz işgücüne sahip ülkelerde olduğu gibi) nispi olarak sahipliğe dayanan üretim üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Böylece, ucuz işgücü bu tür yatırımların yapılmasında önemli bir belirleyici etken haline gelmektedir.⁵

Yabancı sermayeyi teşvik eden ve cazibesini arttıran faktörler aşağıdaki tablo yardımıyla gösterilebilir;

⁴ Sezgin, Açıkalın ve diğerleri, “Ücretler ve Büyüme ile Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi” **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 16, Aralık 2006 s.274-275.

⁵ Açıkalın, **a.g.m.** s.272-273.

Tablo.1.1. Doğrudan Yabancı Sermayeyi Teşvik Eden ve Cazibesini Arttıran Nedenler

Kaynak: Boonserm, Booncharoenpol "Foreign Direct Investment in Asia: Thailand's Experiences After 1960" **Faculty of Economics, Journal**, Krirk University, Bangkok, Thailand, s.3.

Ekonomik ve Siyasal İstikrar: Yabancı sermaye yatırımları temel makroekonomik göstergedeki oynaklık düzeyinin yüksek olması politik ve sosyal sorunların derinleşmesi durumunda çekingen bir tutum sergiler. Ampirik kanıtlar açıkça göstermektedir ki yabancı sermaye girişini etkileyen temel belirleyicilerin başında ekonomik ve politik istikrar yer almaktadır.

Mali Yük: Düşük vergi oranları ya da vergisel bağımsızlık yabancı sermayenin temel belirleyicilerinden birisidir. Bu durumun farkında olan ülkeler vergi konusunda teşvik edici düzenlemelere başvurarak yabancı yatırımlardan yararlanmaya çalışmaktadırlar. Unutmamak gerekir ki yabancı yatırımların yol açacağı ulusal gelir artışı vergi gelirini de arttıracaktır. Çünkü vergi gelirleri ulusal gelir artışı ile birlikte yükseliş eğilimi sergiler. Politika yapıcılarının uzun dönemli bir projeksiyonla bu gerçeği göz ardı etmemesi gerekir.

2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermayenin Genel Görünümü

Yabancı sermaye yatırımları 2000’li yıllara kadar Türkiye açısından yeterli seviyelere ulaşamamıştır. 2000’li yıllarda Türkiye’de ciddi bir yabancı sermaye akışından söz etmek mümkündür.

Türkiye’de en büyük beş uluslararası doğrudan yatırıma ilişkin veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo.2.1. En Büyük Beş Uluslararası Doğrudan Yatırım

	Satın Alınan Şirket	Satın Alan Şirket	Ülke	Uluslararası Doğrudan Yatırım
1	Garanti Bankası	GE Consumer Finance	ABD	1.806
2	Turkcel İletişim	Alfa Group	Rusya Fed.	1.593
3	Türk Telekom	Oger Telekom	Lübnan	1.500
4	Dışbank	Fortis Bank	Belçika-Hollanda	1.062
5	YKB	Koç Fin. Hizmetleri (Unicredito)	İtalya	602

Kaynak: Haldun Soydal, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik Analizi: Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama” **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2006, Sayı,16 s.580.

Türkiye ekonomisiyle mukayese etmek bağlamında Avrupa Birliği ülkelerinin yabancı sermayeden aldıkları pay şu şekilde izah edilebilir.

Avrupa Birliği, küresel ekonomide doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının hem ithalatçısı hem de ihracatçısı durumunda olup, birliğine 1989–1994 yılları arasında yıllık ortalama sermaye girişi 76,6 milyar dolar, küresel sermayedeki payı ise %38,2'dir. Birliğe yabancı sermaye girişlerinde sürekli bir artış olmuş ve 1997'de 127,6 milyar dolar, 1998'de 261,1'e ulaşmış ve en son olarak, 2000 yılında ise sermaye girişi 617,3'e yükselmiştir. 2000 yılı küresel sermayedeki payı ise %48,5'e ulaşmıştır. Aynı durum sermaye çıkışı için de geçerli olmuştur. 1989–1994 yılları arasında Birlikten çıkan sermayenin yıllık ortalaması 105,2 milyon dolardır. Küresel sermayedeki payı ise %46'dır. Bu tabloya bakıldığında sermaye çıkışlarında istikrarlı bir durum söz konusu olmuştur. 1997'de 220,4 milyar dolar sermaye çıkışı olmuş ve bu sayı 2000 yılında 772,7 milyon dolara ulaşmıştır. Küresel sermayedeki payı ise %67,2'ye yükselmiştir.⁶

Avrupa Birliği'nde sermaye hareketlerine ilişkin rakamlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo.2.2 Avrupa Birliği'nde Sermaye Hareketleri (1989-2000) (Milyon Dolar)

Yıllar	Sermaye Girişi (Milyon \$)	Dünyaya Toplam Sermaye Girişi (Milyon \$)	Dünya Sermaye Girişi içindeki Payı (%)	Sermaye Çıkışı (Milyon \$)	Dünyadaki toplam sermaye çıkışı (Milyon \$)	Dünyadaki sermaye çıkışı içindeki payı (%)
1989-1994	76,6	200,1	38,2	105,2	228,3	46
1995	113,5	331,1	34,1	159,0	355,3	44,7
1996	109,6	384,9	28,4	183,2	391,6	46,7
1997	127,6	477,9	26,7	220,4	466,0	47,2
1998	261,1	692,5	37,7	454,3	711,9	63,8
1999	467,2	1075,0	43,4	720,1	1005,8	71,5
2000	617,3	1270,8	48,5	772,9	1149,8	67,2

Kaynak: Hüseyin Çeken, “Avrupa Birliğinde Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketleri ve Türkiye”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Aralık 2002,(5), Sayı,8,s.27.

⁶ Hüseyin Çeken, “Avrupa Birliğinde Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketleri ve Türkiye”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Aralık 2002,(5), sayı,8,s.27.

Şu ana kadar anlatılan bilgiler doğrultusunda, Türkiye'nin doğrudan yabancı sermaye açısından sahip olduğu çok önemli avantajları vardır. Söz konusu avantajlar aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo.2.3 Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları İçin Konumsal Avantajları

Temel Konumsal Faktörler	Rekabet Edilebilirlik
Pazar amaçlı Doğrudan Yab. Serm.	
Ekonomik büyüklük	Güçlü
Ekonomik büyüme	Güçlü
Nüfus büyüklüğü	Güçlü
Kişi başına gelir	Orta seviyede
Verimlilik amaçlı Doğrudan Yab. Serm.	
Emek maliyetleri	Güçlü
Emek üretkenliği	Güçlü
Bölgesel uyum	Güçlü
Emek niteliği ve temini	Güçlü
İçselleştirme amaçlı DYS	
Mühendis ve teknisyen temini	Güçlü
Ar-Ge ve yenilik üsleri	Zayıf
Haberleşme ve internet altyapısı	Orta seviyede
DYS'e elverişli ortam	
DYS mevzuatı (bağımsız DYS)	Zayıf
DYS mevzuatı (özelleştirme/altyapı DYS)	Orta seviyede
Kolaylaştırıcı süreç	Zayıf
Siyasi bağlılık	Güçlü
Teşvikler	Zayıf
Yatırım desteği	Zayıf

Kaynak: Haldun Soydal, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik Analizi: Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama” **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2006, Sayı,16 s.584.

3.Makro Ekonomik Etkiler

Doğrudan yabancı sermaye hareketlerinin temel makro ekonomik etkileri aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz:

Ödemeler Dengesi Etkisi: Gelişmekte olan ülkeler grubuna dahil olan ülkemizde ödemeler dengesi açıklarının kapatılmasında, yurtdışındaki tasarruflar yeterli seviyede olmamaktadır. Bu açıkları kapatabilmek için en iyi seçeneği doğrudan yabancı sermaye yatırımları oluşturmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, ithal ikamesini sağlayabileceği için ödemeler dengesinin ithalat ile ilgili döviz ödemeleri yükünü azaltması, yapılan üretimin bir kısmının da dış piyasalara yönelik olarak ihracatı artırması ile ülkenin ödemeler dengesini etkileyeceği öngörülmektedir. Türkiye ekonomisinin en önemli

sorunları arasında bulunan ve müzmin bir hal içersinde çözüm yolları aranmaya çalışılan problemlerinden birisi de ödemeler dengesinde yer alan dış ticaret dengesi açığıdır. Ülkemizde son dönemlerde çok tartışılan ve gündemde olan bir konu da cari işlemler dengesi açığıdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ithalatı azaltıcı, ihracatı artırıcı etki sağlanarak dış ticaret açığının kapatılmasında beklenen pozitif etki gerçekleştirilirse, ödemeler dengesinin dolayısıyla da cari işlemler dengesinin de bundan olumlu şekilde etkileneceği görülecektir.⁷

Yabancı sermaye yatırımlarının ödemeler dengesine olan etkisinin Kindleberger iki şekilde ortaya çıktığını belirtmiştir. Bunlardan ilki, yabancı sermaye yatırımları ile birlikte ülkenin döviz rezervinin artması; ikincisi ise, ithalatı ikame ederek ve ihracattan sağlanan kazancın ödemeler dengesine sağlamış olduğu katkıdır. Yatırım yapmak üzere ülkeye gelen yatırımcı, fabrika veya işletmesini kurma aşamasında veya işletmenin kuruluşu sırasında, birçok girdi için ihtiyaç duyacaktır. Bu tür girdilerin çok büyük bir bölümü ev sahibi ülke tarafından tedarik edileceği için, yabancı sermaye girişi, döviz kazandırıcı bir etkiye neden olacaktır.⁸

Ulusal Üretim Etkisi: Doğrudan yabancı yatırımlar istihdam ve büyüme üzerinde son derece etkili olup, bunun yanı sıra ülkeye teknoloji ve bilgi transferleri yaratması nedeniyle yan sanayilerin gelişmesine destek olmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımcılarının kar amacıyla yaptığı transferler, piyasada rekabet edebilmeleri ve teknolojik gelişmeyi devam ettirebilmeleri için son derece düşük seviyelere inmektedir. Buna duruma ilave olarak şunu da söyleyebiliriz; yerli sermayeli kuruluşlar ile ortak yatırımlar yapma kararı alarak bu kuruluşların büyümesine ve ihracata yönelik faaliyetlerin artmasına neden olmaktadır. Doğrudan yabancı yatırım, yerli yatırımı da farklı şekillerde etkilemektedir. İlk sıralarda yer alan sanayi dallarında yerel firmalara yeni yatırım fırsatları yaratmak yoluyla yerli yatırımı teşvik edebilmektedirler. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerde yerli sermaye oluşumu için gerekli olan ve yerel olarak yapılamayan altyapı, ekipman, makine ve teknolojiyi sağlayabilirler. Özellikle doğrudan yabancı yatırımlar, artan şekilde yerel firmalarla ortak yatırım şeklini almaktadır. Muhtemelen doğrudan yabancı yatırımlardaki artış yerli yatırımdaki artışla beraber olmakta ve yurtiçi sermaye oluşumunda net bir artışa neden olmaktadır. Bu nedenden dolayı doğrudan yabancı yatırımlar ve yerli yatırım birbirini tamamlayıcı ve destekleyici olarak görülebilir. Bunun yanında, doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla yabancı firmalar, mali ve üretim piyasalarında yerli firmalarla rekabet ediyorsa, yerli yatırım üzerinde azaltıcı bir etki de yapabilmektedir. Bu azaltıcı etkiler, yabancı firmaların az miktarda olan fiziksel ve finansal kaynakları (ithalat lisansları, nitelikli işgücü, kredi kolaylıkları vb.) kullanmayı istediklerinde ya da yabancı firmaların yerel firmaların yatırım fırsatlarını engellemesi durumunda gerçekleşebilmektedir. Buffie'nin gerçekleştirdiği analitik bir çalışmada doğrudan yabancı yatırımlar, korunan iç piyasaya yönelik üretim yapılan sektörlerde yerel

⁷ Soydal, a.g.m.,587.

⁸ Soydal, a.g.m., s.587-588.

yatırımları azaltma eğiliminde iken, ihracata yönelik sektörlerde ise yerli yatırımları teşvik ederek daha yüksek gelir ve istihdam artışına neden olmaktadır.⁹

Doğrudan yabancı yatırımların ulusal üretim üzerindeki etkileri konusunda yapılan araştırmaların bulguları farklıdır. Örneğin Blake, Gomez, Latorre'nin İspanya ekonomisi için yaptıkları çalışmanın sonucuna göre doğrudan yabancı yatırım girişinden sonra ulusal üretimin üzerinde "Dışlama Etkisinin" ortaya çıktığına ilişkin bulgular elde edilmiştir.¹⁰

Büyüme Etkisi: Bilindiği gibi doğrudan yabancı yatırımlar seksenli yıllardan beri artış eğilimi göstermektedir. Birçok ülke vergisel teşviklerin yanı sıra birçok desteği uygulama gayreti içersindedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik rasyoneli, geldikleri ülkeye teknoloji transferi sağlayarak iktisadi büyüme performansını artırmasıdır. Makro perspektifte durum bu şekilde değerlendirilirken konuyu mikro ekonomik düzeyde inceleyen çalışmalar daha kötümser bir tabloyu ortaya koymaktadırlar.¹¹

Doğrudan yabancı yatırımların büyüme performansı üzerinde pozitif etkileri mikro markalaşma ve ihracata yapacakları katkıyla belirginleşmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde tasarrufun yeterli olmaması ve teknolojik gerilik gibi nedenlerle ortaya çıkan rekabet zafiyeti doğrudan yabancı yatırımları ile aşılarak ekonomik büyüme performansı geliştirilebilir.

İstihdam Etkisi: Yabancı sermaye girişlerini savunan iktisatçıların en çok vurguladıkları nokta istihdam artışıdır. Çünkü bu onlara göre yeni yatırım olanakları ve yeni teknolojik gelişmeler istihdam hacminin hem niteliksel açıdan iyileşmesini hem de nicel açıdan artışını teşvik eder. Doğrudan yabancı yatırımların artması ulusal emek piyasasında işgücü talebinin artması sonucunu ortaya çıkarır.¹²

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istihdam üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini aşağıdaki şekilde sistematik olarak gösterebiliriz;

⁹ Meliha Ener, "Doğrudan Yabancı Yatırımın Gelişmekte Olan Ülkelerde Yerli Yatırım Üzerine Etkisi – Türkiye Örneği" **Selçuk Üniversitesi, Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2005, Cilt,5 Sayı,1, s.2.

¹⁰ Adam Blake ve diğerleri, "Macroeconomic Effects of Foreign Direct Investment in the Spanish Economy" Nottingham University United Kingdom, s.19, http://www.ecomod.net/conferences/ecomod2005/ecomod2005_papers/968.pdf, Erişim Tarihi (20/01/2009).

¹¹ Maria Carkovic, ve Ross Levine "Does Foreign Direct Investment Accerelate Economic Growth?" s.219, http://www.iie.com/publications/chapters_preview/3810/08iie3810.pdf, Erişim Tarihi (12.12.2008)

¹² Chantal Dupasquier ve Patrick N Osakwe, "Foreign Direct Inverstment in Africa: Performance, Challenges and Responsibilities" **African Trade Policy Centre (ATPC) Workk in Progress, Economic Commission for Africa**, No.21, September 2005 s.20

Tablo.3.1. Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin İstihdamın Nicelik, Nitelik ve Konumu Üzerindeki Potansiyel Etkileri

	<i>Doğrudan</i>		<i>Dolaylı</i>	
	<i>Olumlu</i>	<i>Olumsuz</i>	<i>Olumlu</i>	<i>Olumsuz</i>
Nicelik	Net sermaye kazandırır ve genişleyen sektörlerde yeni işler yaratır	Şirket satın almalar rasyonelleşme ve iş kaybına neden olabilir	İleriye ve geriye doğru bağlantılar ve çarpan etkisi nedeniyle yerel ekonomide istihdam yaratabilir	İthalata dayanmak veya mevcut firmaların yerinden edilmesi iş kaybına neden olur
Nitelik	Daha yüksek ücret verir ve daha yüksek verimliliğe sahiptir.	Kiralama ve tanıtımda İstenmeyen uygulamalar getirir	Yerli firmalara yeni çalışma ve örgütlenme biçimleri aktarır	Yerli firmaların rekabeti ücret seviyesini aşındırır
Konum	Yüksek işsizliğin görüldüğü bölgelerde yeni ve daha iyi iş imkânları yaratır	Zaten kalabalık olan yerleşim yerlerini daha da kalabalıklaştırabilir ve bölgesel dengesizlikleri artırabilir	Tedarikçi firmaları işgücü arzının daha uygun olduğu alanlara taşınmaya teşvik edebilir	Yabancı firmalar yerel üretimi ikame eder veya ithalata dayanırsa yerel üreticileri yerinden edebilir ve bölgesel işsizliğe yol açar

Kaynak: Kadir Karagöz, “Doğrudan Yabancı Yatırımların İstihdama Etkisi: **Türkiye Örneği**,” 8. **Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi**, 24-25 Mayıs 2007, İnönü Üniversitesi, Malatya, s.3.

Sonuç ve Öneriler

Bir ülkede doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, o ülkenin GSYİH'ya oranının yüksekliğini belirleyen bir takım göstergeler söz konusudur. Bunlar arasında ülkedeki saydamlık, istikrarlı ve hızlı reel büyüme, düşük faiz oranı, öngörülebilir ve düşük enflasyon oranı, ılımlı döviz kuru dalgalanmaları, liberal dış ticaret ve döviz rejimleri, yatırım teşvikleri, uygun uluslararası vergilendirme düzenlemeleri öne çıkmaktadır. Yıllarca yabancı yatırımcılar, ekonomik ve siyasal nedenlerden dolayı Türkiye'yi cazip bir ülke olarak görmemeleri nedeniyle, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının toplamı çok sınırlı düzeyde kalmıştır. Her ne kadar 1980 sonrası ve 1990 sonrası dönemlerde gözle görülür bir artış dikkati çekse de, dünyadaki doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile karşılaştırıldığında olumlu bir tablo oluşturulamamıştır. Özellikle siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, içe dönük sanayileşme politikaları, ulusal paranın aşırı değerlendirilmesi politikası, kambiyo kontrolleri, yoğun bürokrasi, hukuki düzenlemelerin yetersizliği, alt yapı yetersizliği, vergi yükünün ağırlığı, kamuoyundaki yabancı sermayeye karşı olumsuz olarak gösterilen tutum gibi faktörler bu olumsuz tabloda büyük rol oynamıştır.¹³

Yabancı doğrudan yatırımların Türkiye'ye girişini sağlamak amacıyla atılması gereken adımları aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz,

Yasal Düzenlemeler: Bürokratik engellerin ortadan kaldırılarak, bürokratik maliyetin azaltılması gerekmektedir. Bu anlamda Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımını ülkeye çekmek için makro ölçekte atılan adımların yanı sıra, Türkiye'de yatırım ortamını hem yerli hem de yabancı yatırımcılar açısından daha cazip kılmak için 2004'de Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur. Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu, yatırım ortamının iyileştirilmesi, yerli yatırımcıların daha kolay yatırım yapma isteği oluşturması ve yabancı yatırımcıların Türkiye'ye gelebilmesi için 32 maddelik bir yasal düzenleme öngörmüştür. Bu yasal düzenlemenin uzun süre sürüncemede kalması, çıkarıldıktan sonra da işlerlik kazanmaları, istenilen düzeyde fayda sağlanamamıştır. Yatırım yapacak şirketlerin kuruluş aşamaları tek başvuru ile mümkün hale getirilmiştir. Ancak, bu kuruluşların üretime geçebilmeleri için yine yoğun bürokrasi 27 ayrı başvuru zorunluluğunu ortadan kaldıramamıştır. Doğal olarak sadece yatırım ortamının bürokratik olarak iyileştirilmesi mümkün değildir. Aynı zamanda üretim aşamasında rekabet edilebilir bir ortamın da yaratılması zorunludur.¹⁴

Türkiye girdi maliyetleri açısından uluslararası rekabete elverişli bir ortam yaratamamıştır. Hem enerji maliyetlerinin, hem kamunun elindeki hammadde fiyatlarının aşırı istihdam ve yetersizliği nedeniyle yüksek olması, faiz oranları ile işçi maliyetleri üzerindeki kamu yükü ve buna benzer girdi maliyetleri rekabete uygun değildir.¹⁵

Politik İstikrar: Yabancı sermaye akımlarını inceleyen çalışmaların bulguları açıkça göstermektedir ki politik istikrar en önemli ön koşullardan birisidir. Bu anlamda

¹³ Yılmaz Güven., "Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi" **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Nisan, 2008, 3, (1) s.92,93.

¹⁴ Güven., **a.g.m.** s.81.

¹⁵ Güven.,**a.g.m.** s.81.

Türkiye’de politik istikrarı bozucu girişimlerden kaçınılması gerekmektedir. Siyasi görüşü ne olursa olsun tek parti hükümetinin politik istikrara katkı yapacağı muhakkaktır. Koalisyon dönemlerindeki istikrarsızlığın yol açtığı politik güvensizlik ortamı yabancı sermaye üzerinde negatif yönde etkili olur.

Mali Önlemler: Türkiye’de son dönemde yabancı sermayenin miktarında ciddi bir artış olduğu bilinen bir gerçektir. Yabancı sermaye yatırımlarının sürekliliğini sağlamak amacıyla düşük vergi oranları başta olmak üzere her türlü ekonomik tedbire başvurmadan çekinilmemelidir.

Bürokratik Engellerin Ortadan Kaldırılması: Bürokratik engellerin yabancı sermaye yatırımları üzerinde olumsuz etkiler doğurduğu literatürde önemle vurgulanmaktadır. Yasal ve idari formalitelerin bezdiriciliği yabancı yatırımların hevesini kaçırmaktadır. Yabancı sermayenin girişini kolaylaştıracak ya da diğer bir deyişle teşvik edecek bütün önlemlerin yanı sıra bürokratik formalitelerin minimize edilmesi ilave katkılar sağlayacaktır.

Şöyle ifade etmek gerekir ki; Türkiye’nin yabancı sermaye yatırımlarından yeterince yararlanması için öncelikle fırsatlar ve tehditler ekseninde olaya yaklaşması gerekmektedir.

Sektörel bazda yapılacak ayrıntılı analizler avantajlarımızın neler olacağını, bu konuda ne sakıncalar doğurabilmesini ortaya çıkararak yabancı sermaye yatırımlarının etkinliğini arttıracaktır.

Türkiye’nin doğrudan yabancı sermayeyi çekebilmesi açısından AT-Kearney Uluslararası Yatırım Güven Endeksi’ne göre rakip ülkeler arasında kaçınıcı sırada yer aldığı önem taşımaktadır. Bu endeks 33 ülkeden ve 16 sektörden 1000 büyük firmanın yöneticilerinden ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan verilerin değerlendirilmesiyle AT-Kearney Danışmanlık Şirketi tarafından oluşturulmaktadır. Aşağıdaki tablo’da bu endekse göre sıralamada ilk 10’a giren ülkeler ve Türkiye’nin bu sıralamadaki yeri gösterilmiştir.¹⁶

¹⁶ Güven.,a.g.m. s.93.

Tablo. AT-Kearney Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Güven Endeksi

2005			2004	
Sıralama	Ülke	Ülke Skoru*	Sıralama	Ülke
1	Çin	2.197	1	Çin
2	Hindistan	1.951	2	ABD
3	ABD	1.420	3	Hindistan
4	İngiltere	1.398	4	İngiltere
5	Polonya	1.363	5	Almanya
6	Rusya	1.341	6	Fransa
7	Brezilya	1.336	7	Avustralya
8	Avustralya	1.276	8	Hong Kong
9	Almanya	1.267	9	İtalya
10	Hong Kong	1.208	10	Japonya
13	Türkiye	1.133	29	Türkiye

Skorlar 0-3 aralığında ve yüksek skor yüksek yatırıma güveni anlamındadır.

Kaynak: Yılmaz Güven., “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi” **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Nisan, 2008, 3, (1)s.93.

Önemle ifade etmek gerekir ki; Türkiye önceki yıllara mukayese edildiğinde tabloda da görüldüğü gibi önemli bir sıçrama göstermiştir. Son dönemde yabancı sermaye girişini teşvik edici düzenlemelerin etkisi bu sonucu ortaya çıkartmıştır. Türkiye ekonomisi, bu teşvik edici politikalar sayesinde özellikle haberleşme, turizm, ulaştırma, otomotiv ve bankacılık sektörlerinde gerek altyapı gerekse üst yapı yatırımlarının artması sonucu bu sektörlere yönelik yabancı sermaye yatırımlarını arttırmıştır.¹⁷

Burada dikkat edilmesi gereken bu olumlu ortamın sürdürülmesi, ilave düzenlemelerin ivedilikle gerçekleştirilmesi ve yurtiçi yatırımın artırılmasına yönelik iktisadi tedbirlerin bir an önce alınmasıdır. Çünkü doğrudan yabancı sermaye yatırımları ülkemize gelirken yurtiçindeki yatırımları kendisine asıl gösterge olarak almaktadır. Dolayısıyla yurtiçi yatırımlardaki artış o ülkedeki ekonomik istikrarın bir ölçüsü şeklinde ortaya çıkmaktadır.¹⁸

¹⁷ Recep Düzgün, “Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Yurtiçi Yatırımlar Arasındaki Eşbütünlüşme İlişkisi: Türkiye Örneği”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Haziran 2008, (9), Sayı:1, s.200.

¹⁸ Düzgün, **a.g.m.** s.200.

Kaynakça

- AÇIKALIN Sezgin & GÜL Ekrem & YAŞAR Ercan, “Ücretler ve Büyüme ile Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2006, Sayı ,16, , s.271-282.
- BLAKE Adam & GOMEZ GOMEZ Plana, Antonio & LATORRE MUNOZ, MariaC., “Macroeconomic Effects of Foreign Direct Investment in The Spanish Economy” s.1-32 http://www.ecomod.net/conferences/ecomod2005/ecomod2005_papers/968.pdf , Erişim Tarihi (20/01/2009)
- BOONCHAROENPOL, Boonserm “Foreign Direct Invesment in Asia: Thailand’s Experiences After 1960” Faculty of Economics, Journal, Krirk University, Bangkok, Thailand s.1-30 http://www.krirk.ac.th/education/dr_boonserm/ECFOREIGN%20DIRECT%20INVESMENT%20THAILAND.pdf, Erişim Tarihi (25.11.2008).
- CARCOVIC Maria & LEVINE Ross “Does Foreign Direct Investment Accerelate Economic Growth?” s. 195-220 http://www.iie.com/publications/chapters_preview/3810/08iie3810.pdf, Erişim Tarihi (12.12.2008).
- ÇEKER Hüseyin, Avrupa Birliğinde Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketleri ve Türkiye, **Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Aralık 2002, (5), Sayı:8, s.21-37.
- DUPASQUIER Chantal & OSAKWE Patrick N, “Foreign Direct Inverstment in Africa: Performance, Challenges and Responsibilities” **African Trade Policy Centre (ATPC) Workk in Progress, Economic Commission for Africa**, No.21, September 2005 s.1-23
- DÜZGÜN Recep, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Yurtiçi Yatırımlar Arasındaki Eşbütünleşme İlişkisi: Türkiye Örneği, **Eskişehir Üniversitesi Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Haziran 2008, (9), Sayı:1, s.187-204.
- ENER, Meliha “Doğrudan Yabancı Yatırımın Gelişmekte Olan Ülkelerde Yerli Yatırım Üzerine Etkisi – Türkiye Örneği” **Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2005, (5) Sayı:1,s.1-11
- GÜVEN Yılmaz, “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi” **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Nisan 2008, 3,(1), s.75-97.
- KARAGÖZ Kadir, “Doğrudan Yabancı Yatırımların İstihdama Etkisi: Türkiye Örneği,” 8. **Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi, 24-25 Mayıs 2007**, İnönü Üniversitesi, Malatya, s.1-9.

SOYDAL Haldun, "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik Analizi: Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama" **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2006, Sayı:16 s.577-604.